

## **TARAFLARIN KIBRIS SORUNU'NA YAKLAŞIMLARI**

*Ertan EFEGİL*

*Ayşe Mine OLCAY*

### ***Abstract***

The Republic of Cyprus accepted both Turkish Cypriots and Greek Cypriots as the co – founders. The Republic, founded in 1960, lived only three years. Since December 1963, the Greek Cypriots organized illegal paramilitary attacks against the Turkish Cypriots in order to change radically the existing constitutional structure. New structure would be based on majority (Greeks) and minority (Turks) understanding. To find support to their approaches, the Greeks applied to European Union for full membership. On the other hand until 1974 Turks supported local autonomy concept. After Turkey's operation, they proposed federal system, and then confederation. They are also against the EU membership before finding a lasting solution to the issue. The United Nations since 1964 involved into the issue by deploying peacekeeping forces. At the beginning, the United Nations acting within the framework of good – offices function noted the parties' demands and concerns. But in several cases they put some proposals on the table and the parties rejected them. In 2002 with the encouragement of the United States and the European Union, the UN Secretary – General Kofi Annan submitted another plan. That plan was not so much different from the previous ones.

**Key words/Anahtar kelimeler:** Annan Planı, Kıbrıslı Rumlar, Birleşmiş Milletler, Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Sorunu.

### **Giriş**

1968 yılından bu yana çeşitli vesilelerle biraraya gelen Kıbrıslı Rum ve Türk liderler, soruna kalıcı çözüm bulmak amacıyla, 2000 yılında, Birleşmiş Milletler'in baskısıyla, yeniden masaya oturdular. İki yıl kadar süren görüşmelerde, taraflar, halen daha birbirinden çok uzak görüşler ileri sürmekteydi. Görüş farklılıklarının sürdüğü günlerde, iyi niyet misyonunu aşan bir şekilde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, kendi ismiyle anılan Planı, taraflara sundu. Ancak Plan, adadaki kesimlerce, yetersiz bulundu. Rumlar, göçmenler, temel hak ve özgürlükler, Türk askerinin mevcudiyeti gibi konularda eleştiriler getirirken; KKTC Yönetimi de, Planı, görüşme zemini olarak ilk başlarda kabul etmedi.

Ancak tarafların görüşlerini daha net bir şekilde anlayabilmek ve görüşmelerin sonucunu tahmin edebilmek için, tarafların yıllardır savunduğu tezlerinin genel hatlarını ve Birleşmiş Milletler'in taraflara empoze etmeye çalıştığı tezin içeriğini incelemek gerekmektedir.

### **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Hukuksal Yapısı**

Yunanistan ve Türkiye'nin üye olmadığı uluslararası örgütlere üye olamama ve güvenliğinin üç garantör ülke – Türkiye, Yunanistan ve İngiltere – tarafından güvence altına alınması gibi sebeplerden ötürü, belli oranda egemenliği sınırlanan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, etnik açıdan tanımlanmış, iki toplumun, eşit ve kesin ortaklığına dayalı, fonksiyonel federatif bir anayasal yapı öngörmekteydi. Ancak bu yapı, Kıbrıslı Türklerin günümüzde talep ettiği şekilde, iki toplumun, devlet kurumlarında, eşit sayıda temsiliyetine imkan tanınamaktaydı. Aksine belli bir oran öngörülmüyordu. Örneğin, Bakanlar Kurulu'na 7 Rum ve 3 Türk bakan görev almaktaydı. Kamu hizmetlerinde ve güvenlik birimlerinde, bu oran korunuyordu. Kıbrıs silahlı kuvvetlerinde ise, oran, 60'a 40 idi.

Ancak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türklerin kendi kültürlerini geliştirmelerine, kimliklerini korumalarına yardımcı olacak ve iki toplum arasında azınlık – çoğunluk ilişkilerine imkan vermeyecek gerekli düzenlemeleri içeriyordu. Bu bağlamda, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Cemaat Meclisleri'nin mevcudiyeti, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın veto hakları, Cemaat Meclisleri'nin seçiminde ayrı seçmen listelerinin kabulü, Temsilciler Meclisi ile Cemaat Meclisleri arasında kesin görev ayrılığının bulunması, Anayasanın temel maddelerinde değişikliğe gitmek için diğer topluluğun rızasının alınması gibi düzenlemeleri içeriyordu (Özersay, 2002; Tamkoç, 1988).

Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Yardımcısı, yürütme yetkisini, Bakanlar Kurulu aracılığıyla ortaklaşa paylaşıyordu. Temsilciler Meclisi, Cemaat Meclisleri'nin yetkileri dışında kalan konularda yasa çıkarmakla yetkiliydi. Cemaat Meclisleri, kendi cemaatlerinin dini eğitim, kültürel, kişilik hakları ve vergiler gibi konularda yasal düzenleme yapmakla yükümlüydü.

O dönemde, Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında, toprak ve nüfus bazında kesin ayrılık öngörülüyordu. Karma köyler bulunuyordu. Yerleşim yerlerinin nüfus oranlarına göre, kamu kurumlarında görev alacak personelin hangi etnik gruptan olacağı belirleniyordu (Dodd (a); Heinze, 1986).

### **Kıbrıslı Rumlar'ın Tezlerin**

Ancak devlet kurumlarındaki sayısal üstünlüklerine rağmen, Kıbrıslı Rumlar, 1963 yılından itibaren, Kıbrıslı Türklerin güvencesi konumunda bulunan ayrı belediyeler, veto hakkı gibi yasal düzenlemeleri ortadan kaldırmaya ve kendi kontrolleri altında üniter devlet oluşturmaya gayret ettiler. Rum etnik grubunun, nüfus üstünlüğüne dayanarak, devlet kurumlarında hakimiyet kurması için çaba gösteren ve bu nedenle anayasanın temel maddelerinde değişikliğin yapıldığı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamından yana olan Rumlar, 1964 – 1974 döneminde, yerel yönetimler üzerinde tam etki kurmalarına imkan tanıyacak yeni bir idari yapılanmaya gitmek istediler. Türklerin, belli bir bölgede, ayrı bir idare altında

yaşamalarına karşı çıkan Rumlar, Türklerin, devlet ve iç güvenlik kurumlarına, nüfus oranlarına göre (yüzde 12 ila yüzde 20) katılmalarını istiyordu. Kısacası, Türklerin yönetime katılımını daha az bir orana indiren Kıbrıslı Rumlar, 1963 yılında gerçekleştirdikleri anayasal düzenlemelerin, yasal hale getirilmesini, üniter devletin daha da güçlendirilmesini ve yerel yönetimlerin, merkezi hükümetin otoritesi altında olmasını savunuyorlardı (Moran, 1998).

Başkanlık sistemini benimseyen Rumlar, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninin aksine, Cumhurbaşkanı'nın ve Yardımcısı'nın veto yetkisinin kaldırılmasını istiyorlardı. Hatta Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamının kaldırılmasında da ısrar ediyorlardı. Böylece ülke, Cumhurbaşkanı tarafından, Bakanlar Kurulu aracılığıyla yönetilmeliydi.

1970 – 1971 tarihlerindeki tekliflerinde, Rumlar, bazı düzenlemeler yaptılar. Bu tekliflerinde, Rumların, Türklerin yüzde 20 oranında yönetime katılmasını kabul ediyorlardı. Aynı seçim listelerinin oluşturulmasına ses çıkarmayan Rumlar, önceki tekliflerinde kaldırılmasını istedikleri Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın Türkler tarafından seçilmesini öneriyordu. Ancak herşeye rağmen yerel yönetimler, katı bir şekilde, merkezi hükümetin kontrolü ve otoritesi altında bulunacaktı.

1974 Barış Harekatı'ndan sonra, Rumlar da, bir yumuşama görüldü. O dönemde, Türklerin kurduğu Geçici Yönetim'e karşı ılımlı tutum takınan Rumlar, üniter devlet yapısından vazgeçerek, iki bölge, iki kesimli, egemen ve bağlantısız federal devlet, tezini savunmaya başladılar. Yalnız Rumların savunduğu katı federasyon tezi, Türkleri tatmin etmekten uzaktı. Öncelikle Rumlar, Türkleri, devletin kurucu ortağı olarak görmüyordu ve aksine devlet kurumlarına katılım oranlarını yüzde 30'dan, önceki tekliflerinde olduğu gibi, yüzde 12 ila yüzde 20'ye indirmek istiyorlardı.

Federal devlet kurumları, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin savunduğu tezin aksine – ki 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Cemaat Meclisleri bulunuyordu ve bu meclisler toplumsal konularda karar alma yetkisine sahip idi – iki eyalet / bölge üzerinde otoriteye sahip olacaktı. Öncelikle yine 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin aksine, Rumların teklif ettiği federatif devletler, iki kurucu toplumu değil, iki bölgeyi, eyaleti veya kantonu işaret ediyordu. Rumların federatif devleti, salt Rum toplumundan oluşurken; Türkler, kendi federatif devlet içerisinde çoğunluğu oluşturacaktı, ancak Rumlarda belli bir oranda federatif devletin yönetimine iştirak edecekti. Siyasal eşitlik kavramı da, toplumsal değil, bireysel bazda tanımlanıyordu.

Türklerin aksine, Rumlar, egemenlik ve self – determinasyon hakkını, federatif devletlere veya farklı bir anlatımla iki topluma vermek istemiyorlardı. Ancak Rumlar, federal anayasa ile sınırlandırılmış bölgelere, belli bir özerklik tanımaya hazırlardı. Yalnız Türklerin yaklaşımlarının aksine, federal devletin yetkileri, kurucu ortakların kendi rızaları neticesinde federatif devletlere devredilmiyordu. Federal anayasa, federatif devletler ile federal devlet arasında görev dağılımı yapıyordu. Bu durumda, egemenlik ve self – determinasyon hakkı, federatif devletlere geçmiyor, hatta federatif devletlere böyle bir hak tanınmamış oluyordu.

Bu anlayışa uygun olarak, federal yönetimde, üniter devlet anlayışına uygun, güçlü merkezi hükümet kurulacaktı. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, genel seçimler

yoluyla seçilecekti ve yürütme yetkisi Bakanlar Kurulu aracılığıyla Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilecekti. Veto hakkı ortadan kaldırılıyordu.

Yasamaya ilişkin olarak, Rumlar, iki meclisli yapıyı öneriyordu. Bu yapıya göre, üst (federal) parlamento, genel seçimlerle ve toplumların nüfus oranlarına göre seçilecekti. Alt (eyalet) parlamentolar ise, genel seçimlerle ve ayrı seçim listelerine göre belirlenecekti. Alt (eyalet) parlamentolarının görevleri, yerel yönetimler ve belediyeler ile ilgili olacaktı. Üst (federal) parlamento, federal devletin işleyişi ile ilgili yasal düzenlemeleri yapmakla yetkiliydi.

Ayrıca, Rumların, görüşmelerdeki öncelikleri, Türklerin önceliklerinden oldukça farklıydı. Rumlar, adanın silahsızlandırılmasını ve Türk askerinin tümüyle adadan geri çekilmesini, 1960 Garanti Antlaşması'nda garantör devletlere tanınan tek taraflı müdahale hakkının ortadan kaldırılmasını ve adaya göç eden Türkiyeli Türklerin ülkelerine geri dönmelerini istiyordu. Adanın güvenliğinin, Birleşmiş Milletler gözetiminde oluşturulacak, uluslararası güç tarafından sağlanılmasını teklif ediyorlardı (Stephen, 2000).

Kıbrıslı Rumlar, anayasal düzene ilişkin konuları, bu iki önceliğe endeksleniyorlardı. Toprak düzenlemeleri ile geri dönecek Rumların sayısı arasında doğrudan bağlantı kuruluyordu. Maraş bölgesinin, Rum yönetimine bırakılması gibi, Türkler açısından ikinci öneme sahip meseleleri, öncelikle atılması gereken adımlar olarak masaya getiriyorlardı (Polyviou, 1980).

1992 yılından itibaren, Rumlar, Avrupa Birliği boyutuna öncelik vermeye başladılar. Bu sayede, Avrupa Birliği kurumlarını, Türkiye karşısında, kendi yanlarına çekebilir, Yunanistan'ın dolaylı yoldan baskı yapmasına imkan tanınabilir ve sorun uluslararası soruna daha fazla dönüştürülebilirdi. Zaten Türkiye'nin tam üyelik çabalarına karşılık, Kıbrıs sorunu, bir ön koşul olarak sunabilirdi ki, bu da Türk tarafının daha fazla taviz vermeye zorlanması anlamına gelebilirdi (Stavrinides, 1999).

### **Kıbrıslı Türkler'in Tezleri**

1964 yılında, Kıbrıslı Rum milis güçlerinin silahlı saldırılarına maruz kalan ve adanın yüzde 3'ünde yaşamaya mahkum edilen Kıbrıslı Türkler, bu tür olayların yeniden yaşanmaması için, iki toplumun ortaklaşa kurduğu, egemenlik ve self – determinasyon hakkının iki kurucu ortağa verildiği, federatif / kurucu devletlerin, kendi içlerinde daha özgür / otonom olduğu ve federal / merkezi hükümetinde sınırlı yetkilerle donatıldığı bir devlet yapısını savunmaktadırlar (Atakol, 2003).

Toplumsal hafızada yer eden bu derin izlerden ötürü, Kıbrıslı Türklerin soruna ilişkin çıkış noktasını şöyle izah edebiliriz. Öncelikle devlet, iki toplumun kurduğu federatif bölgeler veya egemen kurucu devletler kendilerine ait yetkileri karşılıklı anlaşmalar yoluyla federal devlete devredecektir. Sınırlı yetkilere sahip olan federal devlet, federatif / egemen devletlerden üstün değildir. Kıbrıslı Rumların bireysel bazda siyasi eşitlik tezinin aksine, Kıbrıslı Türkler, her iki kurucu ortağın eşit sayıda katılımını sağlayan yaklaşımı veya diğer ifadeyle toplumsal bazda siyasi eşitlik tezini savunmaktadır. Kıbrıslı Türklerin iki bölgelilikten anladığı da oldukça farklıdır (Gazioğlu, 1997; Khan, 1999).

Kıbrıslı Rumlardan farklı olarak, iki bölgelilik tezi, toplumsal bazda, kesin olarak, farklı topraklarda idari ayrılığı ifade etmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, iki bölgelilik teziyle, Kıbrıslı Türkler, şunu anlamaktadır: 1) Her iki toplumun birbirleriyle bitişik, ama idari açıdan tek bir toplum tarafından yönetilen; ve 2) Federal devlete veya merkezi hükümete devredilmeyen yetkilerin, bu topraklar üzerinde egemen olan federatif / kurucu devlet kurumları tarafından kullanılması.

Kıbrıslı Rumların, göçmenlerin evlerine geri dönmesi, Türk askerinin ve Türkiyeli yerleşimcilerin tümüyle adadan ayrılması gibi önceliklerine rağmen, Kıbrıslı Türklerin öncelikleri ise şunlardır: Yeni kurulacak devletin kurucu ortağı olmak, ileride yaşanması muhtemel çatışmalara karşı kendilerini güvende hissetmek amacıyla egemenlik ve self-determinasyon haklarının hem Rumlara hem de Türklere ortaklaşa tanınması, ve kendi güvenlikleri için 1960 Garanti Antlaşması'nın devam etmesi ve adada Türk askerinin varlığının sürmesi.

1964 yılından 1974 Barış Harekatı'na kadar geçen on yıllık dönemde, Kıbrıslı Türkler, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamının devamına karşılık, veto hakkından ve anayasal düzenlemeler için gereken 2 / 3 oy sisteminden vazgeçmeye hazır olduklarını açıklıyorlardı. Rumların isteklerine uygun olarak, kamu hizmetlerinde ve yönetimde, 80'e 20 oranını kabul ediyorlardı.

Ancak bu tavizlere karşılık, siyasi ortaklıktan vazgeçmeyen Kıbrıslı Türkler, yerel özerklik verilerek, kendi idari yönetimleri altındaki bölgelerde yaşamak istediklerini belirtiyorlardı. Köylerin, toplumsal / etnik kriterlere göre yeniden yapılandırılması taraftarı olan Türklere göre, iki Yerel Otorite Konseyi kurulmalıydı ve iki ayrı Cemaat Meclisi yeniden oluşturulmalıydı. Merkezi Hükümet ise, Rumların savunduğu tam otorite kurma teklifinin aksine, yerel yönetimler arasında, sadece koordinasyonu sağlamakla görevli olacaktı.

1974 Barış Harekatı'nın hemen ardından, Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurdular. 1983 yılında da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Kıbrıslı Türkler, her iki oluşuma gerekçe olarak şunu söylediler: Kurulması muhtemel gevşek federal devletin, federatif devletlerinden birisini oluşturmak. Kıbrıslı Türkler, bu tarihten Avrupa Birliği'nin 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı karara kadar, gevşek federasyon tezini savundular. Bu teze göre, yukarıda tanımlamaya çalıştığımız şekilde, iki bölge ve iki kesimli gevşek federal bir devlet kurulacaktı ve her iki toplumun self – determinasyon hakkı bulunacaktı. Diğer bir ifadeyle adada, iki ayrı Türk ve Rum idareleri yer alacaktı ve bu yönetimler kendi toprakları üzerinde etkin kontrole sahip olacaktı (Denktash, 1988; İsmail; Necatigil, 1993; Nedjatigil, 1982).

Ayrıca iki toplumun yönetimleri arasında eşitliğe dayalı ortaklık kurulacaktı. Böylece federal düzeyde, her iki toplum, eşit sayıda katılıma sahip olacaktı. Federal yürütme organında ve federal mecliste, eşit sayıda temsilci bulunacaktı. Kamu hizmetlerin temsiliyet oran, 50-50'ye çekilecekti. 1960 Garanti Antlaşması geçerliliğini sürdürecekti ve Türk askerinin adadaki mevcudiyeti devam edecekti. Egemenlik yetkisi ise, iki toplum tarafından üstlenilecekti.

Rumların tam serbestlik tezine karşılık, Kıbrıslı Türkler, serbest dolaşım, yerleşme ve mülk edinme haklarına sınırlama getirilmesi taraftarıydı. Cumhurbaşkanlığı'nda ise rotasyon sistemi benimsenecekti. Federatif devletler,

garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan ile her türlü anlaşma imzalamaya yetkili olacaktır.

Türkler, küçük çaplı toprak tavizinde (yüzde 2.6 gibi) bulunmaya hazırды. Ancak 1977 – 79 Doruk Antlaşmaları'nda kabul edilen, ekonomik verimlilik, güvenlik, su kaynakları ve toprak mülkiyeti gibi prensiplere dayanılarak, toprak düzenlemeleri gerçekleştirilecekti. Mülkiyet haklarına ilişkin iddialar da, karşılıklı anlaşmalar yapılarak, sona erdirilecekti.

1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nden sonra, Avrupa Birliği'nin Kıbrıslı Rumlar ile tam üyelik müzakerelerine başlama kararı alması üzerine, Kıbrıslı Türkler, gevşek federasyon tezinden, konfederasyon tezine geçiş yaptılar. Yeni teze göre, federatif devletler yerine, iki egemen devlet, ada üzerinde yeni bir devlet kuracaklardı. Kıbrıslı Türklere göre, üç temel prensip kabul edilecekti: 1) KKTC ve Kıbrıs Rum Kesimi, iki egemen ve eşit devlettir, 2) Her birinin işleyen demokratik kurumları ile yasama organlarının mevcudiyeti bulunmaktadır, ve 3) toplumsal bazda siyasi eşitlik (Mendelson, Ekim 2001).

Uluslararası toplumdan gelen tepkiler karşısında geri adım atan KKTC yönetimi, konfederasyon tezini rafa kaldırdı, ancak yine de konfederasyon tezine yakın Yeni Ortaklık Tezi'ni savunmaya başladı. İki bölgelilik, iki kesimlilik, toplumsal bazda siyasi eşitlik ve egemenlik kavramlarına dayanan Yeni bir Ortaklık inşa edilecekti. Ortaklık kurulmadan önce, KKTC'nin varlığı tanınacaktı. Böylece KKTC'ye egemenlik ve self-determinasyon hakları tanınmış olacaktı. Ortaklık Devleti'nin kurulmasından sonra, Avrupa Birliği kurumları ile yeniden müzakerelere başlanacaktı. Daha önceki tezlerine uygun olarak, ortak devletler, üçüncü ülkeler ile ayrı ekonomik, siyasi ve kültürel antlaşmalar imzalayabilecekti (Ertekün ve Necatigil, 1990; Bahadır, 1985; Ertekün, 1984; Ertekün, 1997).

### **Birleşmiş Milletler'in Soruna Yaklaşımı**

1964 yılından itibaren Kıbrıs sorununa dahil olan Birleşmiş Milletler, ileriki dönemde, iyi niyet misyonu çerçevesinde, hatta bu görevde aşan bir şekilde, soruna çözüm önerileri getirmiştir. Yalnız başlangıçta, Genel Sekreterler, soruna ilişkin olarak tarafların yakınlaştığı ve çatışma halinde buldukları fikirleri not etmekle yetinmişlerdi. Aslında bir çerçeve öneriyi oluşturmayan bu notlar, zamanla, Fikirler Dizisi ve Annan Plânı gibi kapsamlı önerilere zemin oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterleri'nin çözüm önerileri, genel olarak, Rumların tezlerine yakındır.

Kurt Waldheim'ın değerlendirme raporunda, iki bölge federal devlet tezi ifade edilmekteydi ve egemenlik, federal devlete ait olacaktı. Federal devletin uluslararası kimliği bulunacaktı ve tek vatandaşlık öngörülmüyordu. Yalnız Türklere bırakılan toprak parçası, Rumların taleplerinin aksine, yüzde 30 civarındaydı. Buna karşılık Türkler de, kendi bölgelerine, belli bir oranda, Rumların gelip yerleşmesine müsaade edeceklerdi.

Perez de Cuellar, önerisinde, yönetime ilişkin iki öneri sunuyordu. Ancak her iki öneride de, temel anayasal yapı, federal devlet teziydi. Bu öneride, Kıbrıslı Türklere verilecek toprak yüzdesinde azaltmaya gidiliyordu. 1984 tarihli önerisinde Perez de Cuellar, tarafların uzlaştığı ve çatıştığı noktaları ortaya koyuyordu.

Ancak 1986 tarihli Perez de Cuellar'ın taslak çerçeve anlaşma teklifi, Birleşmiş Milletler'in sorunun çözümüne ilişkin felsefesini veya yaklaşımını ortaya koydu. Bu öneriye göre, Rumların politikalarına uygun olarak, iki bölge ve iki toplumlu federal devlet kurulacaktı. Federal devlet, tek uluslararası kişiliğe sahip olacaktı ve federatif devletler federal anayasaya uygun olarak egemen yetkiler kullanabilecekti. Türklerin isteğine uygun olarak, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı olacaktı ve her ikisinin de veto hakkı bulunacaktı. Yürütme de oran, 70'e 30 olacaktı. Ancak yabancı askeri birlikler adadan ayrılacaktı (Necatigil, 1993; Nedjatigil, 1982).

1989 tarihli Özet Fikirler Dizisi, 1986 tarihli Taslak Çerçeve Anlaşma Teklifi'ni daha da geliştiriyordu. Federal devlet tezi savunuluyordu ve iki bölgelilik kavramı, Rumların istediği şekilde tanımlanıyordu. Diğer bir ifadeyle iki bölgelilik demek, her iki federatif devlet, bir toplum tarafından yönetilecekti ve bu topluluk kendi idari bölgesinde çoğunluğa sahip olacaktı. Bu tanım da, Türklerin tanımına uymuyordu. Çünkü bu tanım, Rumların, Türk idari biriminde yaşamalarına ve federatif devletin yönetimine katılmalarına olanak sağlıyordu. Türklerin istediği gibi, federal devlet, sınırlı yetkilerle donatılacaktı. Federal devletin kurumlarına, her iki toplumun, etkin bir şekilde katılımını öngörüyordu. Ancak bu madde de, Türklerin iki kesimlilik anlayışına uymuyordu. Çünkü burada kastedilen düşünce, iki toplumun federal kurumlara eşit sayıda katılımı değil, belli oranlarda (bu genellikle 70'e 30) etkin katılımıydı.

Yine de Türklere bazı güvenceler veriliyordu. Örneğin, bütün kanun tasarılarının, alt ve üst meclis tarafından onaylanması isteniyordu. Bu da, Türklerin belli oranda oy vermesi, değişiklik veya tasarıların kabulü için gerekli hale geliyordu. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın, veto yetkileri bulunacaktı.

Ancak, Rumların isteğine uygun olarak, serbest dolaşım, yerleşme ve mülk edinme hakları, federal anayasanın güvencesi altına alınıyordu ve herhangi bir kısıtlama getirilmiyordu. Askeri alanda da, Rumlar tatmin ediliyordu. Kıbrıslı Türkler ve Rumlardan oluşan bir federal ordunun kurulması öngörülüyordu ve Yunan ve Türkiyeli askeri birlikler, adadan tamamiyle ayrıldıktan sonra, ada, tümüyle askerden arındırılacaktı. 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları, yeniden düzenlenecekti. Toprak düzenlemesi ise, Rumların isteğine uygun olarak, Rum göçmenlerin ve Kıbrıs Türk idaresinde yaşayacak Rumların sayısına doğrudan endeksleniyordu. Mal – mülk mübadelesinde, Türklerin talep ettiği, global tazminat sistemi benimseniyordu.

1992 tarihli Gali Fikirler Dizisi, 1989 tarihli Özet Fikirler Dizisi'nin temelinden hareket ederek, öneriyi biraz daha genişletiyordu. Ancak Fikirler Dizisi'nin kapsamlı hedefler kısmında, siyasi eşitlik kavramı tanımlanıyordu ki, bu tanımda Rumları tatmin ediyordu. Tanıma göre, siyasi eşitlik, federal hükümetin kurumlarında ve organlarında eşit sayıda katılım anlamına gelmiyordu. Daha çok, federal anayasada değişiklik yapmada, her iki toplumun onayının alınması; federal hükümetin organlarının kararlarında, iki toplumun etkili katılımının sağlanması; federal hükümetin, toplumlardan birisinin aleyhine karar almaması; ve her iki federatif devletin eşit ve benzer güçler ve görevler ile donatılması anlamına geliyordu.

Federal devlet tezini savunan Fikirler Dizisi'nde, Türk ve Yunan askerlerinin adadaki varlığının devam ettirilmesi teklif ediliyordu. Diğer teklifler ise, 1989 tarihli Özet Fikirler Dizisi ile aynıydı (Gobbi (a),; Gobbi (b); Dodd (b), 1998).

### **Kofi Annan Plânı'nın Öngördükleri**

2002 tarihinde taraflara sunulan Kofi Annan Planı ise, 1992 tarihli Gali Fikirler Dizisi'nin temel anlayışına uygun olarak kaleme alınmıştır ve genellikle Rumların tekliflerine yakın teklifler içermektedir. Teklifte, federatif / oluşturucu devletlerden oluşan Kıbrıs Birleşik Federal Devleti'nin kurulması teklif edilmektedir. Egemenlik yetkisine, sadece federal devlet sahip olacaktır. Ancak diğerlerinden farklı olarak, en üstün hukuk, her ne kadar federal anayasa görünse de, Kıbrıs Birleşik Federal Devleti, Avrupa Birliği üyesi olacağından, Avrupa Birliği müktesebatı olacaktır.

Daha önceki tekliflerinde olduğu gibi, Kıbrıslı Türklerin taleplerinin aksine, federal devlet ile oluşturucu devletler arasında görev dağılımı yapılmaktadır. Yani egemen olmayan ve self-determinasyon hakkı bulunmayan oluşturucu devletler, kendilerine ait yetkileri, karşılıklı anlaşmalar yoluyla, federal hükümete devretmeyecek, tersine federal anayasa, bu görev dağılımını, kendisi yapacaktır. Yine Türklerin taleplerinin aksine, oluşturucu devletler, siyasi alanda, diğer devletler ile anlaşma imzalamaya yetkili değildir.

Rumların teklif ettiği gibi, federal parlamento, iki meclisten oluşacaktı ve üst parlamento da temsiliyet oranı 50'e 50 olacaktır. Federal yürütme de, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin aksine, etnik ayrılık getirilmiyor, iki oluşturucu devletin ortak görev alması öngörülmüyordu. Ancak burada da nüfus oranı gözetilmektedir. Cumhurbaşkanı ve Yardımcılığı makamları kaldırılmakta ve dolayısıyla veto hakkı da ortadan kalkmış olmaktadır.

Ada, Rumların tekliflerine uygun olarak, askersizleştirilecekti ve Türkiye – Yunanistan askeri birlikleri, Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olana kadar adada konuşlandırılmaya devam edecektir. Temel hak ve özgürlükler konusunda, yeni devletin bu konuya ilişkin uluslararası normlara uyması istenirken, belli bir süre kısıtlama getirilmesine olanak sağlanılmaktadır.

Tek vatandaşlık esası benimsenmektedir. Mal – mülk mübadelesi ve toprak düzenlemelerinde, Türklerin teklifleri gözardı edilmektedir. Mal-mülk mübadelesinde, tazminat, satış, kiralama ve geri verme yöntemleri geçerli olacaktır. Toprak düzenlemelerine ilişkin olarak ortaya konulan haritalarda, su kaynakları, güvenlik, ekonomik verimlilik gibi ilkeler dikkate alınmadan hazırlanmış görülmektedir. Son olarak 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları, yeniden düzenlenecektir.<sup>1</sup>

### **Sonuç**

Sonuç olarak, tarafların, Annan Plânı çerçevesinde, soruna kalıcı çözüm bulmaları mümkün görünmemektedir. Öncelikle tarafların soruna yaklaşımları, birbirlerinden oldukça farklıdır. Farklı yaklaşım sergileyen tarafların, vardıkları

<sup>1</sup> Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin sunduğu Plân'dan derlenmiştir.



neticelerde, talepleri de ve öncelikleri de birbirlerinden oldukça farklı olacaktır. Bu nedenle görüşmeler sırasında ortak bir noktaya ulaşmaları oldukça düşük ihtimaldir. Zaten yıllardır gerçekleştirilen görüşmelerde, tarafların birbirlerine yaklaştıklarını düşünmek değildir.

Soruna çözüm bulma konusunda tarafların önünde şu seçenekler bulunmaktadır:

1. KKTC tarafı, soruna yaklaşımını radikal bir şekilde değiştirecektir.
2. Kıbrıs Rum Yönetimi, yaklaşımı radikal bir şekilde değiştirecektir.
3. Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler, taraflara eşit mesafede durarak, karşılıklı tavizlerde bulunmaları konusunda yoğun baskı yapacaktır.

KKTC Yönetimi'nin Batılı devletler tarafından uzlaşmaz taraf olarak görülmesi de oldukça normal gözükmemektedir. Çünkü Birleşmiş Milletler Genel Sekreterleri'nin sorunun çözümüne ilişkin yaklaşımları, büyük bir oranda, Rumların yaklaşımlarına benzemektedir. Annan Plânı'ndan edinilen izlenimde şudur: Avrupa Birliği tam üyelikinden ötürü, birbirleriyle bağımlı hale getirilen taraflar, zaman içerisinde, tarihte yaşadıklarını unuturlar ve birbirleriyle yakınlaşırlar.

### **Kaynaklar**

- ATAKOL, Kenan, (2003). **Turkish and Greek Cypriots: Is Their Separation Permanent**, Ankara: METU Press, Mart 2003.
- BAHADIR, Mehmet, (1985). **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğuşu**, Lefkoşa: Fatih Yayınevi, 1985.
- DENKTASH, R. R., (1988). **The Cyprus Triangle**, Londra: K. Rustem & Brother, 1988.
- DODD, Clement H. (a). **The Cyprus Issue: A Current Perspective**, ikinci baskı, İngiltere: The Eothen Press.
- DODD, Clement H. (b), (1998). **The Cyprus Imbroglia**, İngiltere: The Eothen Press, 1998.
- ERTEKÜN, M. Necati Münir ve Zaim M. Necatigil, (1990). **The Right of the Turkish Cypriot People to Self- Determination**, Lefkoşa, 1990.
- ERTEKÜN, N. M., (1984). **The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus**, Büyük Britanya: K. Rustem and Brother, 1984.
- ERTEKÜN, Necati Münir (der.), (1997). **The Status of the Two Peoples in Cyprus: Legal Opinions**, 2. baskı, Lefkoşa: KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, 1997.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., (1997). **Two Equal and Sovereign Peoples: A documented background to the Cyprus Problem and the concept of partnership**, Lefkoşa: CYREP, 1997.
- GOBBI, Hugo J. (b), **Rethinking Cyprus**, Tel Aviv: Ha'Dfui Hejadash.
- GOBBİ, Hugo J. (a). **Contemporary Cyprus**, Tel Aviv: Aurora.
- HEINZE, Christian, (1986). **Cyprus Conflict 1964 – 1985**, Londra: K. Rustem and Brother, 1986.
- İSMAİL, Sabahattin. **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu – Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960 – 1983)**, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 7.

- KHAN, Arshi, (1999). "Need for a viable solution in Eastern Mediterranean: A Case study of divided Cyprus", in (eds.) İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin ve M. Kansu, **Second International Congress for Cyprus Studies, Vol Ia: Papers presented in English, Cyprus Issue – History**, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications, 1999.
- MENDELSON, Maurice H., (2001). **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır: Hukuki Mütalaa**, (Londra), Ekim 2001.
- MORAN, Michael, (1998). **Sovereignty Divided: Essays on the International Dimensions of the Cyprus Problem**, Lefkoşa: CYREP, 1998.
- NECATİGİL, Zaim M., (1993). **The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law**, ikinci baskı, New York: Oxford University Press, 1993.
- NEDJATİGİL, Zaim M., (1982). **The Cyprus Conflict: A Lawyer's View**, ikinci baskı, Lefkoşa: A – Z Publications, 1982.
- ÖZERSAY, Kudret, (2002). **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2002.
- POLYVIU, Polyvios G., (1980). **Cyprus: Conflict and Negotiation 1960 – 1980**, İngiltere: Duckworth, 1980.
- STAVRİNİDES, Zenon, (1999). **The Cyprus Conflict: national identity and statehood**, Lefkosa: Cyprus Research and Publishing Centre, 1999.
- STEPHEN, Michael, (2000). **The Cyprus Question**, Londra, Ocak 2000.
- TAMKOÇ, Metin, (1988). **The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self – determination**, Lefkoşa: K. Rustem & Brother, 1988.